

meša selimović

zar je čudo ako bosna nudi obilje književnih inspiracija

Koji su trenuci bili presudni za vaše formiranje kao ličnosti i književnog stvaraoča?

— Teško bih mogao određeno reći šta je uticalo na formiranje moje ličnosti, jer je možda neki presudni činilac davno skriven, progan iz svjesne sfere, i trebalo bi ga otkopavati, saznavati postepeno, izvlačiti iz podsvijesti u svijest. Kažem to stoga što je pisanje u stvari otvaranje zapretanih izvora, skidanje naslaga, otkrivanje skrivalica, identifikovanje sebe potisnutog, izvlačenje na svjetlo svijesti trauma, oštećenja, stida, straha, ožiljaka, svega onoga što se automatizmom skrivanja od sebe i od drugih pretvorilo u mračnu špilju u koju nije lako zaviriti. Riječ je, prije svega, o djetinjstvu i mladosti, pogotovu ako su neispoljeni, okrenuti sebi. Sve dok se nisam usudio da zavirim u svoju unutrašnju tajnu, sa sedam pečata zapečaćenu, a za to je neophodna velika hrabrost, ja nisam znao ko sam, i nisam pisao istinito. O sebi, naravno, i o drugima kroz sebe, jer druge mogućnosti mi vizure nemam. Drukčiji pristup, bez sagledavanja svoje vlastite kompleksnosti (koliko je to moguće, jer se tajna teško otvara do kraja) u književnosti vodi hladno objektivnom prikazivanju, a nikad pravog literaturu. Koliko je moje saznavanje sebe samog, to ja ne znam, jer to mogu osjetiti samo čitaoci, u onoj mjeni, u kojoj im se djelo nametne kao subjektivna istina, kao sugestija ličnog doživljaja svijeta. Za formiranje ličnosti, dakle, vjerovatno nisu presudni trenuci, bar ne uvijek, nego dug proces surovog samootkrivanja. Gotovo sam spreman da sugestivnost književnog djela dovedem u zavisnost od osvjetljavanja svoga vlastitog mraka.

Možda se zato djetinjstvo gotovo uvijek konfrontira prema cjelokupnom docnijem životu i, nehotice, bez svjesnog znanja, određuje boju i smisao svemu.

Na kraju, eto, ipak ne znam odgovoriti na vaše pitanje.

Šta vas je inspirisalo da napišete roman „Derviš i smrt“?

— Prilikom čitanja starih bosansko-hercegovačkih spomenika mene je impresionirala nepojmljiva sličnost ponašanja ljudi iz dalekih vremena — sa onim što susrećemo i u naše vrijeme. To, međutim, nikako ne znači da sam govorio o našem vremenu sakrivajući se u istoriju, nego mi se nametnula, da tako kažem, i filozofska misao: koliko je uporna i tvrdoglava ljudska priroda, koliko se malo i sporo ona menja iako se menjaju okviri i društveni uslovi. I to je bitno. Bilo bi iluzorno očekivati da se promene i ljudi. Zanimljivo mi je bilo da su mišljenja takođe vezana za duži period ljudskog postojanja i

gotovo ceo materijal za roman je pronađen u istoriji, mada je imaginacijom sve to transponovano, izmjenjeno, i ukoliko čitaoci nalaze sliku savremenog sveta — to mi je veoma drago, jer roman govori o idejama koje bi trebalo da budu karakteristika vremena u širem rasponu...

Koliko ste dugo pisali „Derviš“?

— Tri godine sam efektivno radio. Neke odlomke sam i ranije napisao...

U ovom romanu skoro svaki kritičar našao je neku novu dimenziju. Šta vi, posle petog izdanja, mislite o sudovima koji su izrečeni?

— U romanu nisam donosio zaključke niti sam insistirao ni na jednoj određenoj tezi. To je slobodna tvorovina, bez sistematsko-filozofske armature, u kojoj se mnoge životne pojave i tvrde i poriču, i u kojoj je slika labilna i promjenljiva isto onoliko koliko je izmjenljiva i nesistematična psiha duboko uznemirenog čovjeka. Njegova istina je traženje, njegov put je posrtanje, njegova viđenja ljudi i svijeta u kojim sve može da potre jednu drugo, iz časa u čas. To je vjerovatno i razlog zašto postoji toliko shvaćanja i mišljenja o djelu. Ne znam da li je to dobro ili rđavo, ali je tako. Do danas, i pored ogromnog broja prikaza, još ne postoji sigurniji, određeniji pristup romanu. Ponekad me to uznemiri, jer posumnjam da je roman nedovoljno određen; ponekad me to raduje, jer se, znači, teško može svrstati u neka od poznatih određenja. Nisam, razumije se, namjerno bježao od modela; to je spontan rezultat, kojem ne pridajem suviše značaja. Jer, bio bih srećan da sam napisao prihvatljiv roman, ma u kojoj to formi bilo.

Napisali ste nekoliko zapaženih pripovedaka. Da li ćete se vratiti priči?

— Napisao sam nekoliko pripovijedaka, i nisu naročito dobre. Pripovijetka je veoma težak žanr i zahtijeva istančano osjećanje mjere. Nije li, recimo Andrićev „Most na Zepi“ umjetničko savršenstvo pred kojim ostajemo zapanjeni? To je, mislim, najviši domet do koje je stigla naša umjetnička riječ, u kojoj je sve izbrušeno, domišljeno, uravnoteženo, do te mjere da to predstavlja najviši mogući sklad. Za priču je neophodno nepogrešivo osjećanje usklađivanja svih elemenata djela na relativno malom prostoru. Mome pripovjedanju potreban je široki prostor romana, riječka razmaknutih obala, kako neobaveznost literarne igre ne bi strepila od vanjskih ograničenja. Osim toga, moje digresije, ekskurzije, asocijacije, toliko su slobodni, da bi se u svakoj strožoj književ-

noj formi osjećale kao balast, a u romanu mogu da postanu njegovo organsko tkivo.

Pripovijetkama se neću vratiti, možda ću naići na neku, u pauzi između dva romana.

Vaša knjiga o Vuku Karadžiću je bila zapažena u našoj književnoj javnosti. Priredili ste i sabrana dela Jovana Dučića. Kakav značaj imaju za vas, kao pisca, ta književna istraživanja?

— Po struci sam slavista i književni istoričar, a i mimo toga interesuje me književnost i sve uz nju i oko nje. Da nisam počeo pisati, našao bih ogromno uživanje u tuđim djelima, kao što ih uostalom malazim i sad, samo bi to bilo punije i obuhvatnije. Svojoj stalnoj ljubavi vraćam se uvijek, kad se odmaram od svoga pisanja, kad me do očajanja dovede neka nerješiva situacija u romanu, kad sam duboko nezadovoljan svime što napišem, kad bježim od sebe. Tada vidim da su i drugi imali krize i nespokojstva, da su se borili sa đavolom nemoći u sebi, da su prepravljali i bacali napisano, i sklapam bratstvo sa živima i mrtvima, sličnim meni. Ponekad sam nanovo oduševljen, jer svako novo čitanje može donijeti nove radosti, ponekad se i svadam s njima, kao što obično činimo sa bliskim ljudima.

Zar to nije dovoljan razlog da se bavim njima i njihovim djelom?

Bosna je velika književna inspiracija — kako to tumačite?

— Možda zbog neravnog hoda kroz istoriju, zbog stalnih nesreća, zbog istorijske kobi. Nikad Bosna nije imala sreću da je moćni susjedi ostave na miru. Od dalekih bogumila, koji predstavljaju pravo, neortodoksko lice Bosne, ove ljude su proklinjali, palili, uništavali pape, carevi, kraljevi, a preživjeli su se uvijek vraćali svome prkosu. Turska okupacija je jednim oduzela vjeru, a svima slobodu. Ali i oni koji su prešli u tuđu vjeru, ostali su samo Bosanci, čudan soj ljudi koji se nije miješao s okupatorom, ali nije više bio što su njegova druga braća, mada su im isti običaji, način života, jezik, ljubav prema zavičaju. Tako ostaju sami. Mislim da nikad nijedna grupa ljudi u istoriji nije ostala usamljenija nego što su bosanski Muslimani. Nije mnogo pomagalo ni to što je Bosna do XVIII vijeka bila relativno razvijena, praktično bez nepismenih, sa mnoštvom škola, s uređenim urbanim životom, sa dosta vjerske tolerancije, neprirodnost njihovog položaja bila je očita. Nisu prišli tuđini, a odvojili su se od svojih. Kuda je mogao da vodi njihov istorijski put? Nikud. To je tragični bezizlaz. U zatvorenim zajednicama koje su se stvarale u Bosni, najzatvorenija je bila muslimanska. Od kuće i porodice stvoren je kult, i sav neistrušeni vitalitet tu se ispoljavao. Ako se na taj način stvorila intenzivna intimna sfera, s neobično jakom osjećajnošću (naše najljepše narodne balade i romanse su muslimanske), stvorila se isto tako neophodnost za javnu djelatnost, jer nikakve perspektive zaista nije bilo. Išli su s okupatorom ali su ga mrzili, jer im put nije bio isti. S ostalima nisu mogli, jer su željeli kraj turske carevine i doprinosili njenom rušenju. A kraj turske carevine je i kraj svega što su oni bili. Razum tu nije mogao pronaći rješenje. Ostala je samo pasivnost i predavanje sudbini, pri čemu je priklanjanje ili otpor Porti samo nesistematično, afektivno reagovanje. Ako se tome dodaju mržnja, osjećanje nesigurnosti, strah, bijes, ispadi Muslimana kao neimanje pravca, i ispadi drugih prema njima zbog mržnje prema Turcima, eto vam, ukoliko, skice jednog pandemonijuma koji se zove Bosna i njeni ljudi. Ne zaboravimo li ni našu ljubav prema tom svijetu koji je žrtva istorijske kobi a ipak je sačuvala veoma mnogo najljepših ljudskih osobina, kao ni naš živi bol što se ta nevjerojatna prošlost neprestano vuče za nama, i nikako da je stvarno učinimo prošlošću, zar je čudo ako Bosna nudi obilje književnih inspiracija?

Razgovor vodio
Radovan POPOVIĆ